

Rugăciunile antifoanelor

Potrivit indicațiilor din Liturghier, în timpul cântării antifoanelor preotul rostește în taină trei rugăciuni numite rugăciunile antifoanelor. Această practică a rostirii rugăciunilor în taină de către protos (întâi-stătător) se va continua de-a lungul întregii slujbe dând rânduiei Liturghiei aspectul unui serviciu dublu: unul săvârșit în tăcere de către clericii din altar iar altul executat concomitent, cu voce tare, de către diacon și popor.

Taina Liturghiei nu constă în ascunderea de credincioși

Astăzi mulți cred că acest serviciu dublu ține de esența slujbei ajungând chiar să confunde caracterul de taină al Sfintei Liturghii cu rostirea în secret a rugăciunilor, adică cu ascunderea de credincioși, pornind de la „*prejudicata absurdă că poporul nu trebuie și nici nu are nevoie să priceapă prea multe din tainele cultului*”. Această atitudine descoperă însă o înțelegere profund greșită a cultului ortodox în general și a Sfintei Liturghii în special, în sensul misterelor păgâne sau gnostice la care numai cei inițiați aveau acces.

Caracterul de Taină al Liturghiei nu constă însă în ascunderea de credincioși ci în aceea că, într-un mod mai presus de puterea noastră de înțelegere, copleșitor pentru minte, la Sfânta Liturghie ni se împărtășește viața dumnezeiască, lucrarea mântuitoare a lui Hristos se actualizează, noi ne unim deplin cu El în Biserică, Biserica se împlinește ca Trup al lui Hristos și intră în Împărăția lui Dumnezeu .

Toate rugăciunile Sfintei Liturghii erau rostite inițial cu voce tare

Toți membrii Bisericii sunt „*preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu*” (I Petru 2, 9), principiul de bază al cultului creștin fiind împreună slujire a clerului și a credincioșilor. Încă de la începuturile Bisericii slujbele au fost alcătuite potrivit acestui principiu astfel încât toate rugăciunile Sfintei Liturghii erau rostite de către clerici cu voce tare, în numele întregii adunări, credincioșii asociindu-se prin răspunsurile date și exprimându-și adeziunea prin cuvântul „*Amin*”.

Începând cu sec. V-VI, motive care nu țin de esența Liturghiei (durata prea mare a slujbei ca urmare a introducerii imnelor cântate de credincioși și dorința de scurtare a acesteia) au dus la rostirea în taină a tot mai multor rugăciuni. Acest proces s-a desfășurat fără ca vreo hotărâre a Bisericii să-l încuviințeze. Din contră singura reglementare în acest domeniu este Novela 137, cap. VI a împăratului Iustinian care poruncea „*ca toți episcopii și preoții nu în taină ci cu voce tare, în auzul preacredinciosului popor să facă dumnezeiasca proaducere*”. Din păcate această măsură nu a reușit să stopeze generalizarea obiceiului de a se rosti în taină rugăciunile Liturghiei fapt care a făcut ca „*poporul să rămână din ce în ce mai străin și mai opac față de partea ce revine preotului adică tocmai de ceea ce este esențial și fundamental în acțiunea Liturghiei*”. Ca urmare încercarea noastră de explicare a Liturghiei se va apleca și asupra rugăciunilor rostite în taină.

Rugăciunile antifoanelor sunt spuse de către preot în numele întregii adunări liturgice

Cercetările liturgice au demonstrat că atunci când a fost integrată în Sfânta Liturghie (secolele VII-VIII) structura părții introductive a Liturghiei era diferită de cea de azi. Rugăciunile antifoanelor erau rostite cu voce tare de către preot având ecfonismul ca concluzie și erau precedate de îndemnul diaconului la rugăciune. Dar potrivit tendinței de generalizare a rostirii în taină, de către preot a rugăciunilor Liturghiei, cu timpul s-a ajuns ca și rugăciunile antifoanelor, cu excepția ecfonismelor, să fie rostite în taină. Ca urmare, pentru a da timp preotului să spună

rugăciunile în taină, îndemnrile spre rugăciune ale diaconului s-au dezvoltat luând forma ecteniilor mici, ecfonisele apărând ca o concluzie a ecteniilor.

Rugăciunea antifonului I exprimă taina Liturghiei

Rugăciunea antifonului I invocă nemăsurata milă și iubire de oameni a lui Dumnezeu pe care antifonul I ne îndeamnă să-L slăvim din adâncul ființei noastre:

„Doamne Dumnezeul nostru, a Căruia stăpânire este neasemănată și slavă neajunsă (necuprinsă), a Căruia milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită, Însuși Stăpâne, după milostivirea Ta, caută spre noi și spre sfântă biserică (sfânt locașul) aceasta și fă bogate milele Tale și îndurările Tale cu noi și cu cei ce se roagă împreună cu noi”.

Este exprimată aici taina Liturghiei: Dumnezeu cel transcendent și apofatic este trăit liturgic în revărsările Sale de milă și îndurare. Stăpânirea Lui este neasemănată și slava Lui mai presus de puterile noastre de înțelegere, dar și mila Sa este nemăsurată și iubirea de oameni de negrăit. De aceea îndrăznim să-i cerem să facă bogate milele Sale și îndurările Sale cu noi, cei adunați în biserică pentru slujirea Sfintei Liturghii. Îi cerem să reverse cu bogăție milele și îndurările Sale pentru că știm că Dumnezeu nu se zgârcește, întotdeauna dă cu dărnicie, este, cum spune Nicolae Steinhardt, „boier” în sensul cel mai bun al cuvântului.

Ecfonisul: **„Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor!”** vine ca o concluzie firească și un îndemn indirect către fiecare dintre noi: lui Dumnezeu „a Căruia stăpânire este neasemănată și slavă neajunsă (necuprinsă), a Căruia milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită” i se cuvine „toată slava, cinstea și închinăciunea”. Toată slava, cinstea și închinăciunea suntem datori să i-o dăm numai lui Dumnezeu. Niciodată nu vom fi în stare să-i dăm lui Dumnezeu tot ceea ce i se cuvine dar trebuie să ne străduim conștient să facem tot ce ne stă în putință fără a slăvi, cinsti și închina nimic altceva. Ecfonisul ne aduce aminte mereu de această datorie a noastră.

Rugăciunea antifonului al II-lea - cerere a mântuirii în Hristos

Rugăciunea și antifonul al II-lea trec de la cererea milei lui Dumnezeu în general la cererea mântuirii în Hristos exprimând dorința credincioșilor de a se păstra în plinătatea Bisericii și de a fi părtași ai Împărăției lui Dumnezeu: **„Doamne Dumnezeul nostru, mântuiește poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta; plinirea Bisericii Tale o păzește; sfințește pe cei ce iubesc podoaba (bunăcuvința) casei Tale; Tu pe aceștia îi proslăvește cu dumnezeiască puterea Ta și nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine”.**

Formă prescurtată a rugăciunii finale de binecuvântare numită rugăciunea amvonului, rugăciunea antifonului al II-lea începe cu cererea pentru mântuire pe care antifonul al II-lea o are drept concluzie a mărturisirii de credință în Hristos. Rugându-ne pentru mântuire arătăm că, prin întrupare, Dumnezeu cel necuprins S-a apropiat atât de mult de noi încât cei ce L-au urmat au devenit poporul Său și moștenirea Sa ca mădulare ale Bisericii Sale.

Hristos este „cap Bisericii, care este trupul Lui, plinirea celui ce plinește toate în toți” (Efeseni 1, 22-23). Precum capul se plinește prin trup, așa și trupul se plinește prin toate mădularele la un loc și prin fiecare în parte. De aceea ne rugăm pentru păzirea plinirii lui Hristos în Biserică, ca Hristos să ia chip în fiecare dintre noi și în Biserică.

Plinirea Bisericii înseamnă sfințirea mădularelor ei. Sfințenia este scopul existenței umane: „Fiți sfinți pentru că Eu, Domnul Dumnezeu vostru, sunt sfânt” (Levitic 19, 22) citim în Vechiul

Testament iar Mântuitorul zice „*Fiți dar voi desăvârșiți precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este*” (Matei 5, 48). Dar nu se pot sfinți decât cei ce iubesc bunăcuviința casei lui Dumnezeu pentru că ei îl caută pe Dumnezeu cu inimă curată participând la slujbe și, mai ales, adunându-se la Sfânta Liturghie. Sfințenia înseamnă umplerea de slava lui Dumnezeu adică proslăvirea. Rugăciunea noastră pentru cei ce iubesc bunăcuviința casei lui Dumnezeu este, ca urmare, ca ei să se sfințească și să se proslăvească.

Avem nădejdea de a nu ne fi lăsate cererile neîmplinite deoarece, după cum mărturisim în ecfonis, Dumnezeul nostru căruia ne rugăm, al Cărui popor suntem, este Dumnezeul cel atotputernic a Căruia este stăpânirea, Împărăția și slava: „*Că a Ta este stăpânirea și a Ta este Împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor*”.

Rugăciunea antifonului al III-lea - cerere a Împărăției lui Dumnezeu

Dacă antifonul al III-lea ne pune în față condițiile intrării în Împărăția lui Dumnezeu, rugăciunea corespunzătoare este o cerere a acestei împărății:

„*Cel ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obștești și împreună glăsuite, Cel ce și la doi și la trei care se unesc în numele Tău ai făgăduit să le împlinești cererile, Însuși și acum plinește cererile cele de folos ale robilor Tăi, dându-ne nouă în veacul de acum, cunoștința adevărului Tău, și în cel ce va să fie viață veșnică dăruindu-ne*”.

Se afirmă direct aici că toate rugăciunile Sfintei Liturghii, inclusiv cele rostite în taină, sunt „*obștești*”, adică ale întregii adunări liturgice, și „*împreună-glăsuite*”, ne unesc într-un glas („*și ne dă nouă cu o gură și o inimă ...*”), glasul preotului, ca expresie a rugăciunii tuturor și cu participarea tuturor.

Mărturisim puterea rugăciunii obștești întemeiați pe cuvântul Mântuitorului: „*dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ în privința unui lucru pe care îl vor cere, se va da lor de către Tatăl Meu, Care este în ceruri*” (Matei 18, 19) dar, recunoscând implicit că nu știm ce să cerem, ne rugăm pentru plinirea cererilor celor de folos. Iar cel mai de folos este să căutăm *mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui pentru că atunci toate celelalte se vor adăuga nouă* (Matei 6, 33). Împărăția lui Dumnezeu înseamnă viața veșnică iar viața veșnică este cunoașterea lui Dumnezeu: „*Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis*” (Ioan 17, 3). De aceea rugăciunea noastră se concentrează pe cererea cunoașterii adevărului lui Dumnezeu și a vieții veșnice.

Îndrăznim să cerem toate acestea pentru „*Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor*”.

Ecfonisele se completează reciproc

Ecfonisele primelor trei ectenii, chiar luate separat de rugăciuni, așa cum sunt percepute astăzi de credincioși, ne învață că lui Dumnezeu în Treime i se cuvine „*toată slava, cinstea și închinăciunea*” deoarece a Lui este „*stăpânirea și (...) Împărăția și puterea și slava*”. Slăvindul, cinstindu-l, închinându-ne lui Dumnezeu nu facem decât să-i dăm ceea ce I se cuvine. Dar faptul că a lui este „*stăpânirea și puterea și slava*” trebuie să ne umple de nădejde pentru că „*bun și iubitor de oameni*” este Dumnezeul nostru.